

Bezoeken aan schoolprojecten van de Stichting Vrienden Kleutercentra Brazilië, 2008 Margriet en Cyril Husmann – van der Ree

In november/december 2008, hebben wij, Cyril en Margriet Husmann - van der Ree, tijdens onze vakantie in Brazilië, de 5 in Salvador lopende schoolprojecten bezocht. Het zijn scholen in sloppenwijken in en rond Salvador, een stad met momenteel ca. 3 miljoen inwoners. Voorts hebben wij deelgenomen aan een grote vergadering van de schoolleiders van de diverse schooltjes. Daarbij werd tevens een presentatie gegeven door 2 vertegenwoordigers uit het project Livro em Roda (Rijdende Bibliotheekbus) uit de staat Paraiba. Verder hebben wij tijdens ons bezoek aan het schoolproject van Adalberto in Nordeste de Amaralina de school Santo André bezocht, het allereerste project van de Stichting in 1973 en inmiddels al langere tijd zelfstandig functionerend. Ook hebben wij een bezoek gebracht aan Acupe, een vissersdorp in de baai van Bahia, waar de Stichting een aantal jaren twee schooltjes heeft ondersteund. In de bijlagen zijn onze persoonlijke indrukken en concrete observaties per bezoek beschreven.

1. Algemene indrukken en visie gebaseerd op de bezoeken

1.1 Ieder bezoek was een zeer bijzondere en telkens indrukwekkende ervaring. De bezieling en de werklust van de schoolleiding was enorm. Allen waren zeer gedreven om kansarme kinderen ontwikkelingsmogelijkheden te geven. De omstandigheden waaronder de schoolleidingen werkten waren praktisch overal extreem zwaar, in sloppenwijken met slechte voorzieningen en sociaal gezien moeilijk, gewelddadig en crimineel.

1.2 De diversiteit van de activiteiten in de projecten was groot. Ieder project had zijn eigen sfeer en naast de school aanvullend andere sociale activiteiten: opvang van tienermoeders, eenvoudige vakopleidingen voor adolescenten, opvang en onderdak voor jonge en oudere weeskinderen en volwassenen, capoeiralessen, volwasseneducatie, e.d.

1.3 Het functioneren van de school, het “leerprogramma” en de aard van de overige activiteiten zijn zeer sterk afhankelijk van karakter, stijl, persoonlijke talenten en interesses van de betreffende projectleider.

1.4 Bij alle projecten betekent de bijdrage van de Stichting een grote steun, niet alleen financieel maar zeker ook een grote morele steun om dit werk in de moeilijke omstandigheden vol te houden.

1.5 Naast goede maaltijden worden de kinderen en via hen de moeders en (zo mogelijk ook) de vaders “opgevoed”, wordt er een leerhouding en de structuur van het naar schoolgaan bijgebracht, maar ook zeker normen en waarden in de intermenselijke, sociale omgang.

1.6 In alle scholen wordt men geconfronteerd met getraumatiseerde kinderen, door extreme agressie rechtstreeks of in het gezin tussen de ouders en overige familieleden, door incest, door criminaliteit en moord in de buurt. De schoolleiding kan maar in beperkte mate helpen, door gesprekken met de ouders en soms door incidentele hulp van een psycholoog.

1.7 Het is overduidelijk dat de kinderen na het beëindigen van de kleuterschool goede ontwikkelingskansen hebben en een mogelijkheid krijgen om uit de armoede weg te komen. Een kanttekening is er wel bij te plaatsen, met betrekking tot het vervolgonderwijs, zie 1.8

1.8 Het onderwijs op de openbare basisscholen en het vervolgonderwijs is, zeker in de sloppenwijken, van een laag niveau. De kwaliteit van de leerkrachten is laag; er is gebrek aan een goede organisatie en schoolleiding; de absentie is hoog; de motivatie van kinderen (en ouders) is laag. Vaak kunnen ze niet eens lezen, alleen maar hun naam schrijven, waarmee ze als “gealfabetiseerd” doorgaan. Kinderen steken er alleen wat op, als ze een goede leerhouding hebben (en houden) en ook de ouders gemotiveerd zijn. Het doorlopen van de kleuterschool helpt daar zeker bij. Annex aan één van de projecten (Associação Sao Francisco de Assis van de zusters Benedictinessen) was op zaterdag een bijles- en scholingsprogramma opgezet om jongeren in het vervolgonderwijs het maximale rendement te laten halen uit de reguliere lessen. Daarmee blijven kinderen en ouders gemotiveerd. Het langzaam maar zeker afhaken en de schoolklassen “uitzitten” wordt daarmee voorkómen.

1.9 Het slagen van de schoolprojecten is in alle gevallen sterk afhankelijk van de betreffende schoolleider. De continuïteit van de school, als de schoolleider mocht wegvallen, is een grote zorg. Het wordt door allen zeker herkend, maar een oplossing is er niet. Er is een groot gebrek aan goede personen, die een school kunnen opzetten, organiseren en leidinggeven en die dan ook nog voldoende gemotiveerd zijn om dit werk in de sloppenwijken onder moeilijke omstandigheden vol te houden.

1.10 Alle schoolleiders klagen over het gebrek aan infrastructuur en het gebrek aan continuïteit in overheidssteun. Zij klagen over de chaotische, tijdrovende en weinig resultaat opleverende bureaucratie van de overheid. Zo wordt volgend jaar de leerplichtige (basisschool)-leeftijd verlaagd van 7 jaar naar 6 jaar. Kinderen verlaten dus eerder de kleuterschool. Voorzieningen in de vorm van meer klaslokalen, meer leerkrachten en meer lesmateriaal op de basisschool worden echter niet genomen.

1.11 De financiële bijdrage van de Stichting is bij alle projecten structureel van aard en noodzakelijk voor het draaiende houden van de scholen. De zekerheid en continuïteit van onze bijdragen maakt het voor de schoolleiders mogelijk om de scholen te laten draaien.

1.12 De financiële bijdragen aan alle projecten moeten zeker doorlopen. Ook al loopt een schoolproject niet optimaal, stoppen met onze bijdrage is geen optie. Dat betekent immers, dat de kinderen aan hun lot worden overgelaten en helemaal geen kansen krijgen.

Bijlagen / Verslagen van de schoolbezoeken

Bijlage 1: Escola da Fraternidade / Santa Beatriz in de wijk Nordeste de Amaralina, o.l.v. Adalberto en bezoek aan het eerste project in 1973, Santo André

Bijlage 2: Associação Criança e Família in de wijk Alto de Teresinha, o.l.v. Bernadette

Bijlage 3: Mundo da Criança, weeshuis in de wijk Lauro de Freitas, o.l.v. Marina

Bijlage 4: Sociedade Beneficente e Desportiva Santa Cruz in de wijk Ribeira, o.l.v. Cezar

Bijlage 5: Associação Francisco de Assis in de wijk Coutos, o.l.v. zusters Benedictinessen en de grote vergadering met alle schoolleiders

Bijlage 6: Escola Anna Sironi en Associação Assistenciais Comunitarias da Vila de Acupe in het vissersdorp Acupe

Bijlage 1: Escola da Fraternidade / Santa Beatriz in de wijk Nordeste de Amaralina, o.l.v. Adalberto en bezoek aan eerste project Santo André, 24 november 2008

Wat ons erg treft is dat we vooraf door Adalberto sterk geadviseerd werden om met onze huurauto tot voor de school te rijden. Het zou voor ons te gevaarlijk zijn om het laatste stuk te lopen naar de school! Ook als we met Adalberto en Adilson later naar Santo André gaan is dat per auto. In 1973-1974 was het gewoon om onbekommerd alleen de wijk in te lopen! De reden is de sterk toegenomen criminaliteit en het wapenbezit, dat zijn oorzaak vindt in drugshandel en drugsgebruik. Daarmee is nog duidelijker hoe groot het belang van onderwijs is: het geeft kinderen een kans om via scholing het heilloze traject van drugsgebruik en criminaliteit te ontlopen. Op de school zijn kinderen met trauma's door o.a. geslagen worden, agressie tussen ouders, geweld op straat. Adalberto en Adilson praten dan met de ouders, vooral moeders, en zoeken naar een oplossing. Soms vindt men een psycholoog, die bereid is te helpen.

Fijn om oude bekenden te ontmoeten: Adalberto en Adilson, die beiden parttime werken. Celia is fulltime aanwezig. Juf Clarice serieus en gedreven, staat al 15 jaar voor de klas en we herkennen natuurlijk ook Teresinha, de kokkin die samen met haar dochter de lunch aan het maken is. Er hangt per dag een geprint duidelijk "menu", viermaal per dag wordt er gegeten c.q. gedronken, te beginnen met het ontbijt om 7.20 uur.

De juffen die nieuw voor ons zijn stralen energie en motivatie uit. In alle klaslokaaltjes zijn de kinderen actief: tekenen, plakken en een enkeling laat trots horen dat hij/zij al kan lezen. De ruime bovenverdieping wordt gebruikt voor bijeenkomsten met ouders, capoeira lessen etc. Wij krijgen er een voorproefje te zien en te horen van het eindejaarsfeest op 18 december. Leuke zang en dansjes, aangemoedigd door enthousiaste juffen. Dit staat in schril contrast met vreselijk misdadige verhalen: gisteren en eergisteren zijn in de wijk 3 resp. 2 mensen doodgeschoten. Een bus wordt overvallen door een drugsbende, die verhaal komt halen bij een drugsbende uit een andere wijk, omdat die een onthoofd drugsbendelid thuisbezorgde. Voorstelbaar dat zelfs Adalberto bang is in de wijk.

Met de auto dus naar Santo Andre, waar ik in 1973 gestart ben met de eerste groep kleuters in samenwerking met Anna Sironi. Er is nu een kleutergroep en een basisschool, z.g. escola publica. De groepen en lokaaltjes zijn er kleiner en de kinderen zijn minder actief bezig dan in Santa Beatriz. Wij zien oude bekenden, de kokkin en Ivany, de moeder van Gercilda, de eerste kleuterjuf in 1973. Gercilda heeft carrière gemaakt in het hotelwezen, bij Meridien en is inmiddels manager in een zeer luxueus hotel in Itapoa. Later zoeken wij haar daar nog op.

Vlakbij Santo Andre is met Italiaans geld een "casa de juventude" gebouwd, waar naai- en computercursussen voor jongeren worden gegeven.

We praten nog na met Adalberto: zijn doelstelling is om via de kinderen de ouders te beïnvloeden en normbesef bij te brengen in sociaal opzicht. Bijvoorbeeld: samen met de ouders en kinderen een bezoek brengen aan Pelourinho en Mercado Modelo in het centrum van de stad. Voor sommige ouders was het de eerste keer dat ze daar kwamen!

Maar ook: netjes gedragen en niet stelen. Arme kinderen hebben in de wijk weinig contact met anderen, dus geen mogelijkheid om sociaal gedrag en normbesef te leren.

Adalberto vertelt dat volgend jaar de kinderen vanaf 6 jaar (i.p.v. tot nu toe vanaf 7 jaar) naar de basisschool moeten gaan. Hoe dit moet gaan werken is een probleem: geen extra leerkrachten, lokalen en lesmateriaal. De consequenties voor zijn kleuterschool moeten nog bekeken worden: of kleuters eerder van de kleuterschool af, of de kleuterschool uitbreiden met de onderbouw van de basisschool.

Bijlage 2: Associação Criança e Família in de wijk Alto de Teresinha, o.l.v. Bernadette, 26 november 2008

Adilson wacht ons op in de wijk Pituba, waar wij in 1973-1974 gewoond hebben. Wij rijden met hem naar Bernadette toe. Zij wacht ons op aan de rand van haar wijk Coutos. Bijzondere vrouw, fijn dat we haar een dag lang mogen meemaken. Een hartelijke kennismaking met haar, niet op z'n Braziliaans, maar op z'n Frans.

De wijk lijkt erg op Nordeste de Amaralina in de 70-er jaren, waar Anna Sironi en ik begonnen met het eerste schooltje: geen asfalt, veel groen tussen de huizen, drassige grond.

De eenvoud en onoverzichtelijkheid van de gebouwen valt op, zeker vergeleken bij de school van Adalberto. Bernadette is best moeilijk te verstaan, ze mixt Frans en Portugees en het is even wennen aan haar korte no-nonsense stijl. Er is veel bedrijvigheid: kinderen lopen door de gangen tussen de verschillende uitbreidingen van het gebouw. Een vrolijke levendige boel, maar wat meer structuur zou de kinderen goed doen, denk ik.

Er is een grotere leeftijdsspreiding: naast kleuters en basisschoolkinderen zien we tienermoeders met baby's. In een apart gebouwte wordt een automonteurs- en een elektricien-cursus gegeven aan 16-20 jarigen. We praten met een enthousiaste, betrokken docent, die via de A.A. van zijn alcoholprobleem is afgekomen. Zijn cursussen zijn echter moeilijk vol te krijgen, omdat de jongeren op die leeftijd makkelijk werk vinden of geld verdienen in de drughandel. Ze zijn op die leeftijd moeilijk te motiveren. dus moet je ze op jongere leeftijd al motiveren om te leren, door bijvoorbeeld bijscholing op zaterdagochtend. (Zo'n bijscholingsklas zien we later op zaterdagochtend bij de Associação Sao Francisco de Assis, bij de rondleiding tijdens de grote vergadering.)

Bernadette vertelt over haar familie achtergrond: haar vader en haar broers hebben een stichting in Frankrijk in het leven geroepen om haar te ondersteunen. Ze heeft ook een erfenis gekregen, met als voorwaarde dat er iets voor baby's gebouwd moest worden. Een frans familielid van de erflater heeft samen met de leerlingen van de technische cursussen Centro Antonietta gebouwd, voor tienermoeders en hun baby's. Ik word niet vrolijk van dat centrum: er zijn vijf baby's en begrijpelijkerwijs geen blijde moeders. Drie franse manueel therapeuten zijn met de baby's aan het werk. Ze komen ieder jaar drie weken ter ondersteuning van de zeer jonge moeders.

Indrukwekkend is Bernadette's huis: eenvoudig, zelfs primitief, maar met een mooi tropisch tuintje vol bloemen: haar trots. En ze heeft een kleine ingetogen meditatie-ruimte, waar ze energie en inspiratie opdoet. Maar ook in haar huis is regelmatig ingebroken, nota bene met behulp van een tip van haar buurvrouw! Ze laat foto's zien van haar leefomgeving indertijd in Sao Paulo: een enorme favela en zichzelf in een soort kartonnen huis.....

Tot slot zitten we aan de ronde tafel op "het secretariaat". Bernadette vertelt over haar levenshouding: nooit bang, er komt wat er komt. Een voorbeeld is het plotselinge vertrek van Gerard: er was ingebroken in zijn huis en toen had hij er genoeg van. We zien Bernadette weer a.s. zaterdag bij de grote vergadering!

Bijlage 3: Mundo da Criança, weeshuis in de wijk Lauro de Freitas, o.l.v. Marina, 27 november 2008

Het hek van de tuin wordt vriendelijk opengemaakt door een ongeveer 20-jarige man, dwergachtig met geheel doorlopende wenkbrauwen. Hij is een van de "weeskinderen".

Van Marina horen we later dat hij de intelligentie heeft van een kind van 12 jaar!

Marina imponeert ons: een stevige bos grijs, halflang haar levendige ogen en een nog jong gezicht voor 70-plus. Ze loopt moeilijk, ze heeft een slechte heup, maar ze wil er niets van weten: haar hart ligt bij de kinderen en ze gaat door tot ze erbij neervalt.

Het ruime terrein ziet er verzorgd en opgeruimd uit, mooi landelijk groen met schaduwrijke bomen met banken eronder. We lopen met Marina rond en zien twee klaslokaaltjes, waarvan een in gebruik: een pittige, levendige juf met ongeveer tien kinderen. De andere kinderen zijn met Patricia, ook een weeskind en nu 21 jaar, meegegaan om ergens resten eten van een feest op te halen.

We gaan met Marina zitten in een ruime, frisse kantine en krijgen vanuit de keuken een overvloedige lunch aangedragen, verzorgd door de oudere weeskinderen. Marina vertelt dat zij in het weekend zelf kookt. Het gesprek met haar gaat vooral over het grote vertrouwen dat zij heeft: God zorgt voor de kinderen! Soms staat er ineens eten bij de poort!

Patricia blijkt een vitale, pittige meid te zijn en duidelijk Marina's steun en toeverlaat. Zij vertrekt in januari naar Washington om daar als au-pair in een gezin te gaan werken. Haar studie rechten stopt ze voor anderhalf jaar. Marina vindt dit een belangrijke ontwikkelingsmogelijkheid voor haar en vertrouwt helemaal op God en het spirituele, dat er wel een oplossing komt en iemand op haar weg komt. Ze werkt niet planmatig: als zich iets aandient grijpt ze haar kans.

Ze krijgt veel kinderen doorverwezen via de rechter, de politie en de gemeente. Van deze instanties krijgt ze helaas geen enkele financiële steun.

Het ergste vindt ze de moeders, die niets met hun kind te maken willen hebben en hun kind bij haar bij de poort achterlaten. Zelfs een moeder, die haar kind gezond en sterk na zeven jaar terugziet, wil dan toch geen contact meer met haar kind. Het kind heeft het zo goed bij Marina!

Ze heeft eigenlijk geen wensen, alles wat zich aandient pakt ze aan. Als we doorvragen wil ze het liefst uitbreiding van het schooltje.

We nemen afscheid van haar, onder de indruk van haar eenvoud en krachtige mentaliteit.

We zien haar met Patricia op de grote vergadering. Ze zoekt dan veel contact met mij. Op de dag van ons vertrek gaan we nog even bij haar langs, Lauro de Freitas is dichtbij het vliegveld. Een hartelijk afscheid van deze indrukwekkende dame!

Bijlage 4: Sociedade Beneficiente e Desportiva Santa Cruz in de wijk Ribeira, o.l.v. Cezar, 28 november 2008 en gesprek met Bertus van Lier, 30 november 2008

Het schooltje, dat er wat verwaarloosd uitziet, is mooi gelegen aan de baai. In de verte zien we nog enkele paalwoningen, Cezar vertelt ons dat ook die gaan verdwijnen en dat betekent enige verbetering van de woonsituatie. Cezar werkt 's middags aan de universiteit, 's ochtends is hij meestal op het schooltje.

Hij maakt niet gemakkelijk contact en is erg vol van zijn financiële zorgen over het schooltje: het ontbijt voor de kinderen is afgeschaft vanwege gebrek aan melk en we zien maar twee groepen i.p.v. drie, omdat het geld voor eten niet toereikend was. Cezar laat de kinderen niet naar school komen als er geen eten is.

In de keuken maken we kennis met twee aardige vrouwen, die bezig zijn met de warme lunch. In de twee klaslokaaltjes zien we vrij kleine groepjes kinderen wat spelen met wat bouwblokjes. Het is vrijdag vandaag en dan hoeven ze niet te leren! We zien nauwelijks lesmateriaal en er zijn geen schoolborden. De twee juffen zitten er weinig actief bij. In het kantoortje van Cezar is alles leeg: leeg bureau, lege kasten, open raam met tralies, buiten vlak voor de school hangen jongeren rond die aan het dealen zijn.

Cezar praat en praat maar, er is niet echt contact met hem te krijgen. Hij klaagt dat ons geld niet aankomt: de helft wel, de rest niet (is inmiddels nagevraagd en rechtgezet). Deze maand en komende maand kan hij het personeel niet betalen.

Hij klaagt over gebrek aan onderhoud van het gebouwtje: van de vijf w.c.'s is er nog maar één bruikbaar. Op onze vragen krijgen we onduidelijke antwoorden. Zijn assistent Gildete werkt ook in het schooltje, maar wij zien haar niet. Op de grote vergadering is ze er wel bij. In alle drukte van de grote vergadering hebben wij helaas geen contact gezocht met haar.

Cezar wordt wat enthousiaster als we naar boven gaan: een grote ruimte met judomatten, 2x per week is er judoles met veel leerlingen. Cezar stelt de ruimte gratis ter beschikking, opdat er meer kinderen komen (!). Er worden ook capoeira-lessen gegeven.

Als we beneden komen zitten de kinderen te eten: pasta met gehakt. Sommigen worden gevoerd. Cezar vraagt of we mee willen eten. Dat doen we niet. We nemen afscheid en zullen hem morgen zien op de grote vergadering.

Bijlage 5: Associação Sao Francisco de Assis in de wijk Coutos, o.l.v. de zusters Benedictinessen, en de grote vergadering met alle schoolleiders, 29 november 2008

Vroeg op vandaag want de vergadering begint om 9 uur, het is 1½ uur rijden en we halen eerst nog Suely op, de schoonzus van Annette en onze vriendin, die af en toe contact heeft met de projecten. Onderweg vragen wij nog de weg aan iemand langs de straat. Hij wijst ons snel de weg maar geeft het dringende advies niet meer te stoppen en de autoraampjes niet open te draaien!

Bij aankomst is het al druk bij de poort, iedereen in feestelijke kleren: Bernadette met Eli of Edite, Cezar met Gildete, Marina met Patricia, Adalberto, Adilson en Celia. We maken kennis met Gleide en Patricia van Livro em Roda. Van Associação Francisco de Assis zijn er Angela, bestuurslid en Teresa, de coordinator van de crèche. Verder nog verschillende leerkrachten. Ook de muzieklerares die later het koortje dirigeert is erbij. In totaal ongeveer 20 mensen!

We beginnen met een rondleiding door de school die vlakbij het klooster is gebouwd. Door de tuin lopen we naar een grote zaal waar we een balletvoorstelling krijgen van 10 meisjes en 3 jongens. Mooi en strak geregisseerd. Later horen we van Suely dat de balletjuf een bekende danseres is in Salvador! We lopen door naar een klaslokaal waar jongeren van de onderbouw van de middelbare school op zaterdag extra les krijgen. Dit wordt gesubsidieerd door de Banco do Brasil. Deze bijscholing is hard nodig vanwege de slechte kwaliteit van het onderwijs. Bij navraag blijken de jongeren goed gemotiveerd! We lopen door naar een muzieklokaal, waar een kinderkoor bij de piano staat opgesteld. We krijgen een heel concert te horen, heel afwisselend gecombineerd met verschillende instrumenten, bespeeld door pubers. Erg leuk en levendig! Wat krijgen de kinderen op deze school veel mogelijkheden geboden door de Benedictinessen met hun organisatietalent!

We krijgen heerlijke hapjes en sap in een ruim klaslokaal, waar onze vergadering plaatsvindt. Adalberto is de voorzitter, die iedere schoolleider uitnodigt om iets over haar/zijn school te vertellen. De rode draad is het uitwisselen van ervaringen met de bureaucratie en tips om daarin een weg vinden. De gemeentesubsidie voor een kleuterschoolkind bestaat uit R\$ 17 per jaar, dus 5 euro! Er wordt gesproken over “Acredite” een organisatie van creches en schooltjes. Deze organisatie is vooral belangrijk bij de strijd tegen de bureaucratie. In Salvador zijn 12% van de kleuterscholen “escola publica”. Als je niet aan de belachelijke, gedetailleerde en ieder moment veranderende eisen voldoet krijg je geen erkenning. Dat lukt dus nooit. Er is verbazing en teleurstelling over het failliet gaan van de O.A.F.(Organisacao Auxiliario Fraternal), een organisatie, waar “arme” kleuterscholen schoolmeubilair en –middelen van kregen.

Patricia en Gleide van Livro em Roda geven een power-point presentatie op de laptop. Livro em Roda bezoekt in de staat Paraiba met de bibliotheekbus 18 scholen op het platteland (“ zona rural”). Ze bereiken ongeveer 3000 kinderen. Ze hebben ook adolescenten als doelgroep “Juventude em Roda” en die hebben bij de gemeente een petitie ingediend: “Wij willen dat de bieb doorgaat”. Als een gemeente een bibliotheek heeft mogen de kinderen niet aan de boeken komen! Een misplaatste zuinigheid!

Bij Livro em Roda kan een boek ongeveer twintig keer geleend worden, dan is het versleten. Patricia en Gleide leggen verder de administratieve kanten uit. Als een boek beschadigd is worden de kinderen daarop gewezen en zo nodig krijgen ze “straf”: twee maanden geen boek lenen. Er worden veel vragen gesteld: “Krijg je de boeken wel terug?” Ja, de leerkrachten controleren dat ook. “Wordt er gestopt met de les?” Ja, de school stopt ongeveer een kwartier. De beide dames hebben overal een goed antwoord op. Dan komt de vraag: “Hoe krijgen de kinderen belangstelling voor boeken?” Als antwoord daarop gaat Patricia een boek voorlezen zoals ze dat vaak bij hun bezoeken aan de scholen doen. Het ging over een eigenwijs schaap dat de kudde niet meer wilde volgen. Ze deed het leuk en levendig met didactische instructies b.v. hoe hou je het boek vast. Iedereen was enthousiast en er kwamen nog meer vragen, vooral van Sao Francisco b.v. “Kun je een training geven voor de leerkrachten?” Daar reageerde Patricia niet afwijzend op.

Stichting Vrienden van Kleutercentra in Brazilië

Fundação de Amigos Holandeses de Creches no Brasil

De vergadering wordt afgesloten door Adalberto met een gezongen “gebed”: “Oração pela família” van Padre Zezinho. Cyril en ik zijn geroerd door de volle overtuiging waarmee dit lied werd gezongen. Iedereen blijft nog wat hangen en napraten. Wat een indrukwekkende ochtend!

Bijlage 6: Escola Anna Sironi en Associação Assistenciais Comunitarias da Vila de Acupe in het vissersdorp Acupe met Justina, 1 december 2008, en gesprek met Jailza, 12 december 2008

Eerst bezoeken we buiten het dorp escola Anna Sironi, die fors uitgebreid is, o.a. met onze steun tot ongeveer 12 jaar geleden! We zien nogal wat kinderen in de tuin en maken kennis met zuster Ernestina, een energieke Italiaanse non, die kort na het overlijden van Anna Sironi in 1990 naar Acupe is gekomen, om Anna op te volgen. Ze is een boerendochter en dat is te zien: ze heeft een goed geïrrigeerde groente- en fruittuin aangelegd, de opbrengst daarvan komt de school weer ten goede. Helaas gaat Ernestina volgend jaar terug naar Italië. Zij wil zoveel mogelijk alles overdragen aan de Associação das Obras Assistenciais Comunitarias da Vila de Acupe en niet aan de Stichting Dom Avelar.

Ze moedigt ons aan om in Acupe naar Justina te gaan. Justina zit vredig op haar kleine veranda van haar huisje te borduren met een vriendin. Ze herkent ons meteen na ruim 20 jaar en reageert enthousiast, echt een leuk weerzien.

Acupe is niets veranderd, nergens geasfalteerde wegen. De infrastructuur is niet verder ontwikkeld. Er zijn gelukkig wel ontwikkelingen op sociaal gebied, vooral door de activiteiten die Anna initieerde. We gaan meteen op pad en zien aan "het zandplein" Anna's huis waarin nu de "Radio Comunitario" is gevestigd, die iedere middag van 4-7 uur uitzendt. Deze radio maakt deel uit van de Associação (Associação das Obras Assistenciais Comunitarias da Vila de Acupe). Justina is geen voorzitter meer maar vice-voorzitter van deze Stichting.

Een paar huizen verder zien we een behoorlijke bibliotheek van de Associação met een groepje kinderen rond de tafel. We zien vier planken met kinderboeken. (Mogen ze ook boeken lenen en naar huis nemen? Vergeten te vragen... We denken ook aan contact met Livro em Roda, idee voor later...). Achter in de bibliotheek is een klaslokaaltje, dat functioneert als creche.

Daarna bezoeken we het internet-café, ook van de Associação: de computers hebben ze gekregen van stichting Dom Avelar, de prefeitura en anderen. Er zitten gelukkig nogal wat jonge mannen te internetten.

Onderweg vertelt Justina dat het vangen schoonmaken en verkopen van mariscos (schelpdierpjes) als inkomstenbron voor vrouwen in Acupe geheel gestopt is. In de baai zijn er geen schelpdierpjes meer te vinden, milieuverontreiniging!. Net zoals in 1987 zitten talloze mannen en jongens in groepjes te niksen voor de huisjes.

We lopen naar escola Santa Rita, die wij als Stichting voorheen als kleuterschool ondersteund hebben. Het gebouw is dit jaar door de Associação ter beschikking gesteld aan de gemeente omdat de gemeente geen geld had voor de bouw van een basisschool. Daarmee is helaas de functie als kleuterschool komen te vervallen. Santa Rita dus een basisschool geworden. Maar waar moesten de 7-jarigen en ouderen anders blijven en naar school gaan?

Helaas is Santa Rita gesloten vandaag. Financiële problemen zijn de oorzaak: vanwege een nieuw gemeentebestuur is er minder geld beschikbaar.

Jailza, dochter van Walmira die we ook nog kennen uit 1987, is nu directrice van deze school geworden. Jailza had in 1987 samen met Justina de leiding over de kleuterschool, die wij toen subsidieerden. Zij is tevens bestuurslid van de Associação.

Omdat Santa Rita dicht is lopen we naar Walmira, de moeder van Jailza. Daar worden we hartelijk ontvangen met doces en suco en we wachten op Jailza, maar niet lang want we willen vertrekken voor het donker wordt. Wij zullen Jailza ontmoeten op onze laatste dag in Salvador. (zie laatste alinea van dit verslag).

Overigens vertelt Justina, dat, de kleuterscholen Anna Sironi en Santa Rita vorig jaar 1 of 2 leerkrachten hebben ontslagen vanwege geldgebrek, financieel kwamen ze niet rond.

Tot slot zien we nog een atelier, waar allerlei handwerk (artesanato) wordt gemaakt: Angelika, een Duitse vrouw die we nog kennen uit Anna's tijd, is voor de vrouwen uit de armste wijk van Acupe dit atelier gestart voor het maken van schooluniformen voor de kinderen. Er worden nu ook kleren voor

Stichting Vrienden van Kleutercentra in Brazilië

Fundação de Amigos Holandeses de Creches no Brasil

de verkoop gemaakt en allerlei handwerk. Het atelier is vol bedrijvigheid, ook oudere mannen zijn er actief. Het winkeltje is simpel, maar ziet er goed uit.
Hartelijk afscheid van Justina en Walmira.

Jailza ontmoeten wij later in Salvador, op onze laatste dag, 12 december. We treffen haar en haar man in Itapua en gaan eerst met hen naar het hotel waar Amba en Leen Boone zijn, voor een hartelijk weerzien. Daarna lunchen we met Jailza en haar man en praten over de ontwikkelingen in Acupe en de activiteiten van de Associação. Justina en zij zullen ons per e-mail verdere informatie geven en een verzoek indienen voor ondersteuning.

Het was leuk om Jailza na ruim 20 jaar terug te zien. Zij is inmiddels afgestudeerd pedagoge. Haar man bezoekt mensen in de streek in hun huis en geeft aanwijzingen hoe zij hun huisjes kunnen verbeteren op het gebied van veiligheid, gezondheid en milieu. Ze zijn echt een sociaal bewogen stel!